

*Шарабидин кызы А., Макамбаева Д.И.***ИНТЕГРАЛДЫК МИКРОСХЕМАЛАРДЫН ТОПОЛОГИЯЛАРЫНЫН
АВТОРЛОРУНУН УКУКТАРЫН КОРГОО***Шарабидин кызы А., Макамбаева Д.И.***ЗАЩИТА ПРАВ АВТОРОВ ТОПОЛОГИЙ ИНТЕГРАЛЬНЫХ МИКРОСХЕМ***Sharabidin kyzy A., D. Makambaeva***PROTECTION OF THE RIGHTS OF AUTHORS OF INTEGRATED
CIRCUIT TOPOLOGIES**

УДК: 347.77.01.

Бүгүнкү күндө микроэлектрониканы азыркы маалымат-
тык техниканын техникалык базасын түзүүдөгү негизги тех-
нология деп айтсак жаңылыштык болбос. Анткени микроэлек-
трониканын башкы жана эң маанилүү объектилери болуп,
азыркы эсептөөчү жана радиоэлектрондук техниканын эле-
менттик базасынын негизин түзүүчү жана коомдун бардык
чөйрөлөрүндө колдонулуп жаткан интегралдык микросхема-
лар (ИМС) эсептелинет. Интегралдык микросхеманы түзүү,
ар бир стадиясы иштеп чыгуучулардын чыгармачылык ишмер-
дүүлүгүн талап кылуучу татаал технологиялык процесс болуп
эсептелет. Түзүү процессинде жана бул тармактагы чыгар-
мачылык ишмердүүлүктөрдүн натыйжаларын андан кийинки
колдонууда пайда болуучу мамилелерди жөнгө салуучу камсыз
кылуу үчүн, аларды укуктук коргоо талап кылынат. Бул тар-
мактагы чыгармачылык ишмердүүлүктүн көп түрлөрү па-
тенттик мыйзамдардын аракетиндеги ченемдеринин улуттук
деңгээлдеги коргоосуна жатат жана укуктук жактан корго-
лот.

Негизги сөздөр: патент, микроэлектроника, техноло-
гиялык процесс, укуктук коргоо, мыйзам, интеллектуалдык
менчик, маалымат, топология.

Было бы неправильно говорить, что на сегодняшний день
микроэлектроника является основной технологией в построе-
нии технической базы современных информационных техноло-
гий. Потому что основными и важнейшими объектами микро-
электроники являются интегральные микросхемы (ИМС), ко-
торые составляют основу элементной базы современной вы-
числительной и электронной техники и используются во всех
сферах жизни общества. Создание интегральной схемы пред-
ставляет собой сложный технологический процесс, каждый
этап которого требует творческой активности разработчи-
ков. Правовая охрана необходима для регулирования отноше-
ний, возникающих в процессе создания и последующего приме-
нения результатов творческой деятельности в этой сфере.
Многие виды творческой деятельности в этой сфере охраняю-
тся на национальном уровне действующими нормами патен-
тного права и охраняются законом.

Ключевые слова: патент, микроэлектроника, техноло-
гический процесс, правовая охрана, право, интеллектуальная
собственность, информация, топология.

It would be wrong to say that today microelectronics is the
main technology in building the technical base of modern informa-
tion technologies. Because the main and most important objects of
microelectronics are integrated circuits (ICs), which form the basis
of the element base of modern computing and electronic technology
and are used in all spheres of society. The creation of an integrated
circuit is a complex technological process, each stage of which re-
quires the creative activity of developers. Legal protection is neces-
sary to regulate the relations that arise in the process of creation

and subsequent application of the results of creative activity in this
area. Many creative activities in this area are protected at the
national level by existing patent law and are protected by law.

Key words: patent, microelectronics, technological process,
legal protection, law, intellectual property, information, topology.

Заман талабына ылайык интегралдык микросхе-
маларды түзүү жана колдонуу процессинде пайда бо-
луучу мамилелердин өзгөчөлүктөрүнө байланыштуу
салттуу каражаттар аркылуу корголо албаган ИМС-
нын топологияларына таандык.

Ошондуктан көп өлкөлөр, анын ичинде Кыр-
гызстан ИМСнын топологияларын түзүүдө жана кол-
донууда пайда болуучу мамилелерди жөнгө салуучу
атайын мыйзамдарды иштеп чыгууга мажбур болуш-
ту. 1998-жылы мартта патенттик жана автордук укук-
тук коргоодон айырмалануучу ИМСнын топология-
ларын атайын укуктук коргоону киргизген «Интег-
ралдык микросхемалардын топологияларын укуктук
коргоо жөнүндө» КРнын мыйзамы (мындан ары -
мыйзам) кабыл алынган.

Интегралдык микросхема (мындан ары - ИМС)
– электрондук схеманын милдетин аткарууга арнал-
ган биротоло бүткөн же орто аралык формадагы мик-
роэлектрондук буюм, анын элементтери менен байла-
ныштары бул буюмдун жасалышына негиз болгон ма-
териалдын көлөмүнө жана (же) бет жагына ажырагыс
түрдө түзүлөт.

**Интегралдык микросхемалардын (ИМС) топо-
логиялары түшүнүгү.** Мыйзам интегралдык микро-
схемаларга жана алардын топологияларына төмөндө-
гүдөй аныктамаларды берет: Интегралдык микросхе-
ма (мындан ары - ИМС) – бул, анын негизинде буюм
даярдалган көлөмдө жана (же) материалдын үстүңкү
бетинде элементтери жана байланыштары ажыратыл-
гыс калыптанган электрондук схеманын иш-милдет-
терин аткаруу үчүн арналган бүткөрүлгөн же ортолук
формасындагы микроэлектрондук буюм.

Бул аныктама ИМСнын ортолук формасы болуп
саналган жана электрондук схеманын иш-милдетте-
рин аткаруу үчүн (аткаруучу эмес) арналган базалык
матрицалык кристаллдын топологиясына карата
ушул мыйзамды жайылтууга мүмкүндүк берет.

Интегралдык микросхеманын топологиясы –
бул материалдык сактагычта чагылдырылган ИМС-

нын элементтеринин жана алардын ортосундагы байланыштардын жыйындысынын мейкиндиктик – геометриялык жайгашуусу.

Материалдык сактагычтардын түрлөрү өтө ар түрдүү болушу мүмкүн: кагаз (чиймелер үчүн), тунук полимер пленка (фотошаблондор үчүн), андагы топология жөнүндө маалыматы менен коддолгон магнитик же оптикалык диск, акырында андагы калыптанган топологиясы менен ИМСнын кристаллынын өзү (электр тогун начар өткөрүүчү же башка материалдан жасалган).

«Мейкиндиктик-геометриялык» деген термин катмарларды ырааттуулук менен түшүрүү жолу аркылуу кристаллда калыптануучу элементтердин жана өз ара байланыштардын үч ченемдик жайгашуусу жөнүндө айтат.

Укуктук коргоо оригиналдуу топологияга гана жайылтылат. Оригиналдуу болуп автордун чыгармачылык ишмердүүлүгүнүн натыйжасында жаратылган топология эсептелет. Тескери далилденгенге чейин топология оригиналдуу деп таанылат.

Анын түзүлгөн күнүнө чейин элементтердин жыйындысы ИМСнын иштеп чыгуучуларына жана даярдоочуларына жалпыга белгилүү болуп эсептелген топологияга бул мыйзам менен укуктук коргоо берилбейт.

Анын түзүлгөн күнүнө чейин ИМСнын иштеп чыгуучуларына жана даярдоочуларына жалпыга белгилүү болуп эсептелген элементтерден турган топологияга, эгерде мындай элементтердин бүтүндөй жыйындысы оригиналдуулук талаптарына жооп берсе, мындай учурда гана укуктук коргоо берилет.

Укуктук коргоо топологиянын өзүнө гана жайылтылат жана идеяларга, ыкмаларга, технологиянын системасына же кандайдыр бир топология катарында ишке ашырылууга мүмкүн болгон коддолгон маалыматка жайылтылбайт. ИМСны даярдоо технологиясынын башка элементтери укуктук коргоо менен башка жолдор аркылуу камсыз кылынуусу мүмкүн (патенттик укук, автордук укук, өнөр жай үлгүсүнө укук ж.б.).

ИМСТнын автору катары анын чыгармачылык ишмердүүлүгүнүн натыйжасында ушул топология түзүлгөн жеке адам таанылат. Бул объект эки же андан көп адамдардын биргелешкен чыгармачылык эмгеги менен түзүлгөн учурда, бул жактардын ар бири мындай топологиянын автору деп таанылат.

Өз укуктары жөнүндө билдирүү үчүн топологиянын автору же анын укук мураскери корголуудагы топологияга, ошондой эле ушундай топологияны ичине камтуучу буюмдарга, айлананын же квадраттын ичиндеги «Т» тамгасы жазылган түрүндөгү, укук ээсин бирдейлештирүүгө мүмкүндүк берүүчү топологияны же маалыматты пайдаланууга өзгөчө укугунун аракеттенүү мөөнөтүнүн башталган күнү жазылган

кабарлоону көрсөтө алат.

Автордук укуктар жеке мүлктүк эмес жана мүлктүк укуктардын жыйындысы түрүндө ИМСТ жөнүндө мыйзам тарабынан аныкталат.

Топологияга автордук укук ажыратылгыс жеке мүлктүк эмес укук болуп эсептелет жана мыйзам тарабынан мөөнөтсүз корголот.

Мүлктүк укуктардын ичинен негизгиси болуп топологияны пайдаланууга өзгөчө укук эсептелет. Авторго же башка укук ээсине бул топологияны өзү каалагандай, атап айтканда ылайыктуу уруксаты жок башка жактарга бул топологияны пайдаланууга тыюу салуу укугун ичине камтыган ИМСны жасоо жана жайылтуу жолу менен пайдалана ала турган өзгөчө укук таандык.

Бир нече авторлорго же башка укук ээлери таандык болгон топологияны пайдалануу укуктарынын тартиби алардын ортосундагы келишим менен аныкталат.

Мындай келишим жок болгон учурда алардын ар бири топологияны өзү каалагандай пайдалана алат, бирок башка укук ээлеринин макулдугусуз каттоодогу топологияга болгон бардык мүлктүк укуктарды толук өткөрүп берүү жөнүндө келишим түзүүгө укуксуз. Бардык мүлктүк укуктарды толук өткөрүп берүү жөнүндө келишим түзүү боюнча укук ээлеринин ортосунда макулдашууга жетишилбей калган учурда алардын ортосундагы талаш-тартыштар сот тартибинде чечилиши мүмкүн.

Кызматтык милдеттерди аткаруу тартибинде же жумуш берүүчүнүн тапшырмасы боюнча жаратылган топологияга мүлктүк укук, эгерде алардын ортосундагы келишимде башкасы айтылбаган болсо, жумуш берүүчүгө таандык. Муну менен төлөп берүү тартиби жана сый акынын өлчөмү автор жана жумуш берүүчүнүн ортосундагы келишим аркылуу аныкталат.

Топологияны пайдаланууга өзгөчө укук **10 жыл** ичинде аракеттенет.

Топологияны пайдаланууга өзгөчө укуктун аракеттенүү мөөнөтүнүн башталышы төмөндөгү даталардын кыйла мурункусу боюнча аныкталат:

– дүйнөнүн кайсы бир жеринде ушул топологияны же ушул топология менен ИМСны чарбалык жүгүртүүгө киргизген күн документалдуу чагылдырылгандыгын түшүндүрүүчү, топологиянын биринчи пайдаланылгандыгын көрсөткөн эң мурдагы дата боюнча;

– Кыргызпатентте топология катталган күн боюнча аныкталат.

ИМСТга укукту негиздөө. Топологиянын автору же башка укук ээси өз каалоосу боюнча түздөн-түз же өзүнүн өкүлү аркылуу ИМСнын топологиясын расмий каттоого өтүнмө (мындан ары – өтүнмө) берүү жолу менен топологияны Кыргызпатентте каттай алат.

Өтүнмөнү берүү. Каттоого өтүнмө берүү, эгерде анын орду болгон болсо, топологияны биринчи пайдаланган күндөн тартып эки жылдан ашпаган мөөнөт ичинде ишке ашырылышы мүмкүн.

Каттоого өтүнмө бир топологияга таандык болууга жана төмөндөгүлөрдү камтууга тийиш:

- укук ээсин, ошондой эле эгерде ал аны ошондой деп көрсөтүүгө каршы болбосо авторду, алардын жүргөн жерин (жашаган жерин), эгерде анын орду болгон болсо, топологияны биринчи пайдаланган күнүн көрсөтүү менен ИМСнын топологиясын расмий каттоого арызды;

- топологиянын оригиналдуулугу көрсөтүлгөн рефератты камтуу менен топологияны бирдейлештирүүчү депонирленүүчү материалдарды;

ИМСнын топологиясынын элементтеринин мейкиндиктик-геометриялык жайгашуусунун схемасын;

- белгиленген өлчөмдөгү каттоо жыйымынын төлөнгөндүгүн же каттоо жыйымын төлөөдөн бошотуу үчүн, ошондой эле анын өлчөмүн азайтуу үчүн негиздерди ырастоочу документти.

Өтүнмөнү карап чыгуу:

Каттоого өтүнмө Кыргызпатентке келип түшкөндөн кийин керектүү документтердин бар экендиги, алардын бул мыйзамдын статьясынын үчүнчү бөлүгүндө белгиленген талаптарга жооп бере тургандыгы текшерилет. Кыргызпатентке өтүнмө берилгенден кийин эки айдын ичинде өтүнүүчү өтүнмөнүн материалдарын толуктоого, тактоого жана оңдоого укуктуу.

Корголуучу документти жана ИМСТны камтоо. Текшерүүнүн оң натыйжасында Кыргызпатент топологияны КРнын интегралдык микросхемаларынын топологияларынын Мамлекеттик реестрине киргизет, катталган топология жөнүндөгү маалыматтарды Кыргызпатенттин расмий бюллетенинде жарыялайт жана өтүнүүчүгө интегралдык микросхеманын топологиясынын расмий катталгандыгы жөнүндө күбөлүк берет. КРнын интегралдык микросхемаларынын топологияларынын Мамлекеттик реестрине киргизилген маалыматтар анын карама-каршысы далилденгенге чейин чыныгы деп эсептелет. Көрсөтүлгөн маалыматтардын чыныгылыгы үчүн өтүнүүчү жоопкерчиликте болот.

МСТга укуктарды коргоо. Топологиянын автору жана башка укук ээси төмөндөгүлөрдү талап кылууга укуктуу:

- укуктарды таанууну;

- укук бузулганга чейинки болгон абалды калыбына келтирүүнү жана укук бузуучу же аны бузууга коркунуч келтирүүчү аракеттерди токтотууну;

- укук бузуучу тарабынан мыйзамсыз табылган кирешенин суммасы кошо камтылуучу өлчөмдөгү келтирилген чыгымдардын ордун толтурууну;

- алардын укуктарын коргоого байланышкан ченемдик-укуктук актылар тарабынан караштырылган башка чараларды кабыл алууну.

Өз укугун коргоо үчүн автор же башка укук ээси белгиленген тартипте сотко кайрылууга укуктуу.

Келтирилген чыгымдардын ордун толтуруудан тышкары соттун ыктыяры боюнча доочунун пайдасына чечилген суммадан он пайыз өлчөмүндө Кыргыз Республикасынын республикалык бюджетине жазапул (штраф) төлөтүлүшү мүмкүн.

Эгерде мыйзамсыз жасалган интегралдык микросхемалар болсо, сот ИМСнын нускаларын жана мындай ИМСларды камтуучу товарларды, ошондой эле аларды даярдоо үчүн пайдаланылган материалдарды жана жабдууларды конфискациялоо жана аларды жок кылуу жөнүндө, же аларды Кыргыз Республикасынын республикалык бюджетине, же анын өтүнүүчү боюнча доочуга чыгымдардын ордун толтуруу эсебине өткөрүп берүү жөнүндө чечим чыгарышы мүмкүн.

Ошол эле учурда чет өлкөлүк жеке жана юридикалык жактар мыйзам тарабынан караштырылган укуктардан Кыргыз Республикасынын эл аралык келишимдерине байланыштуу же өз ара келишүүчүлүк принцибинин негизинде Кыргыз Республикасынын жеке жана юридикалык жактары менен бирдей пайдаланышат.

Эгерде Кыргыз Республикасынын эл аралык келишимдеринде мыйзамдагыдан башка эрежелер белгиленген болсо, анда эл аралык келишимдердин эрежелери колдонулат.

Адабияттар:

1. Омаров Р.О. «Интеллектуалдык менчик укугу». - Бишкек, 2015-ж.
2. Арабаев Ч.И., Омукеева Н.А «Право интеллектуальной собственности Кыргызской Республики». - Бишкек, 2004.
3. КРнын «Интегралдык микросхемалардын топологияларын укуктук коргоо» жөнүндө мыйзамы 31.03.1998 №29 (2020-жылдын 23-мартындагы №29 Мыйзамдарынын редакцияларына ылайык).
4. Шарабидин кызы А. Правовое регулирование интеллектуальной собственности. Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2021. №6. - С. 150-153.